

Cortesia de Clara Garcia Pleyan.

Necrològica

José Chabás Bergón (Barcelona, 1948-2024) i la història de l'astronomia medieval

La mort de José Chabás el 9 de juny 2024 ha estat una notícia sobtada que ens ha sumit en la incredulitat més absoluta. Sempre és difícil encaixar l'anunci de la desaparició d'un company, però, quan és inesperada, queda la sensació que potser tot plegat és un error. En Chabás, com se'l coneixia habitualment, va fer un camí singular dins el món acadèmic. Va llicenciar-se en Ciències Físiques per la Universitat de Barcelona, l'any 1973. Va incorporar-se com a professor d'astrofísica i portà a terme alguna publicació especialitzada. Un parell d'anys després, però, passà a ser professor de secundària de Matemàtiques. Combinava aquesta tasca amb traduccions, sobretot de llibres en anglès i científics, com ara diversos de Carl Sagan. Durant uns pocs anys exercí com a regidor de l'Ajuntament de Sant Boi de Llobregat i arribà a tenir algun càrrec de confiança a la Corporació Metropolitana de Barcelona. Chabás era del PSUC, les seves conviccions l'havien portat al món de la política activa (ja a l'època de Franco), però no era el seu món i tornà a l'Institut de Sant Feliu de Llobregat. Allà ens retrobarem amb un dels signants (ARR) i decidí provar la història de l'astronomia. Un dia va anar amb la seva companya Clara Garcia Pleyan a la Biblio-

teca de la Casa de l'Ardiaca, demanà, entre d'altres, un *Lunari* de Bernat de Granollachs i se n'enamorà... Era un producte astronòmic de consum, la primera edició del qual fou presumiblement del 1485. El llibre té dues pàgines amb referències a les festes de l'any, etc., i a continuació un conjunt de taules, una per any fins a 1550, indicant les llunes noves i les llunes plenes, amb alguna informació afegida, com ara els eclipsis de Sol i de Lluna. En Chabás era capaç de «veure» les regularitats en conjunts grans de nombres. El 1985, vam publicar un facsimil amb un estudi bibliogràfic del llibre (*El «Lunari» de Bernat de Granollachs. Alguns aspectes de la història de l'astronomia a la Catalunya del Quatre-cents*, Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana, que va obtenir el premi Eduard Fontserè) i unes notes sobre el contingut astronòmic que revelava el *Lunari*, tot i que no es va aclarir quin model de fons feia servir. Buscant aquest model, Chabás va començar a revisar taules astronòmiques (principalment de Lluna) anteriors a 1485 i trobà, en les taules de Lluna de Jacob ben David Bonjorn (c. 1360), un tema de gran interès que acabà constituint la seva tesi doctoral en Ciències Físiques per la Universitat de Barcelona, l'any 1989. Per la tesi, el contacte amb Bernard Goldstein va ser fonamental. Goldstein era conegut a Barcelona pel grup encapçalat per Joan Vernet i Julio Samsó, però vam poder convidar-lo a una estada de 15 dies amb un ajut de la Generalitat, tramitat a través de l'Institut d'Estudis Catalans. La relació amb Goldstein va consolidar-se en una sòlida amistat i en una molt fructífera relació acadèmica que va donar múltiples resultats. Van treballar junts sobre l'astrònom Abraham b. Zacut (1452-ca. 1510) i fruit d'aquesta col·laboració va sorgir, per exemple, el llibre *Abraham Zacut (1452-1515) y la Astronomía en la Península Ibérica* (Salamanca, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Salamanca, 2009) o l'article «Some Astronomical Tables of Abraham Zacut Preserved in Segovia» (publicat a *Physis*, 35, 1-10). Un dels darrers articles d'en Chabás va ser precisament un article de conjunt: «Tables for the radii of the Sun, the Moon, and the shadow from John of Gmunden to Longomontanus» publicat a *Archive for History of Exact Sciences* (78, 67-86) aquest mateix any 2024. Altres publicacions que caldria destacar-ne són: «The Master and the Disciple: The Almanac of John of Lignères and the Ephemerides of John of Saxony» (publicat al *Journal for the History of Astronomy* 2019, 50, 82-96); «The Medieval Moon in a Matrix: Double argument Tables for Lunar Motion» (publicat a l'*Archive for History of Exact Sciences* 2019; 73, 335-359) o «Ibn al-Hadib's Tables for Finding True Syzygy» (publicat al *Journal for the History of Astronomy* 2019, 50, 428-446).

Vernet, Samsó i els seus col·legues i estudiants acolliren Chabás de manera generosa, de manera que va aconseguir accedir a la bibliografia bàsica internacional d'història de l'astronomia antiga i medieval que, en aquells moments, era difícil de trobar a Barcelona. D'altra banda, Luis Navarro Veguillas gestionà que la Facultat de Física acceptés una tesi d'història. Per aconseguir-ho, Chabás va publicar el 1988 el seu primer article a una revista internacional, *Archives Internationales d'Histoire des Sciences*. Després en vindrien molts més. I també llibres. A tall d'exemple, esmentarem la monografia *Computational Astronomy in the Middle Ages: Sets of Astronomical Tables in Latin*, editada el 2019 pel Consejo Superior de

Investigaciones Científicas o, tot just l'any passat (2023), *The Tables of 1322 by John of Lignères: An Edition with Commentary* publicat per la prestigiosa Brepols.

Gràcies a la seva experiència pràctica com a traductor, va pensar a presentar-se a un concurs per una plaça de traductor científic a l'oficina espanyola de traducció de la Unió Europea. Va superar les proves tan complexes i s'incorporà a la feina a Brussel·les el 1988, un any abans de presentar la tesi. Els deu anys que ocupà aquesta plaça, a més de proporcionar-li una situació econòmica bona, li permeteren estudiar i treballar en història de la ciència. La relació de treball amb Goldstein s'intensificà, amb alguns encontres a Brussel·les, però sobretot en comunicació per correu electrònic, en una època realment pionera d'aquest mitjà de comunicació, avui tan estès. Quan deixà la Unió Europea, entrà en contacte amb el món acadèmic de la traducció, que agrai —pensem— un traductor científic d'alt nivell. Acabà incorporant-se a la Facultat de Traducció de la Universitat Pompeu Fabra, on es jubilà. Abans, però, prengué dues oportunitats més per treballar com a traductor científic, l'Organisme Internacional de l'Energia Atòmica (IAEA), a Viena, i a la FAO (organisme de les Nacions Unides per a l'agricultura i l'alimentació), a Roma. El 2011 va tornar a Barcelona, reincorporat com a professor titular de traducció al Departament i Facultat de Traducció i Ciències del Llenguatge a la Universitat Pompeu Fabra. La jubilació, com es pot suposar, no representà que deixés els seus projectes de recerca. En desenvolupà diversos a França i Alemanya.

Cal remarcar, en el context de la SCHCT, que en Josep Chabás participà en la creació el 1985 del Grup de Treball d'Història de la Ciència de l'Institut d'Estudis Catalans, que dirigiren Josep M. Camarasa i un dels signants (ARR). Aquest fou un dels grups que el 1991 fundaren la Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica. Des de l'any 1985 participà en la docència d'una assignatura d'història de la ciència en un pla pilot a l'Escola d'Enginyeria Industrial de Barcelona, una assignatura que coordinà Guillermo Lusa Monforte.

Membre d'una nissaga valenciana d'intel·lectuals, i també de metges i metgesses eminents, en Josep va ser sempre una persona pendent de la seva família, primer, les seves filles Mirnaya i Amanda i, darrerament, els seus nets i neta, amb l'objectiu d'una educació cívica, racional i científica.

Resten per sempre amb nosaltres la seva veu —greu—, el seu tarannà —temperat— i el seu mestratge —tranquil (precursor de la *slow science*, tot i que el nombre de publicacions sembli contradir-ho). Va mostrar-nos que la història de la ciència és un camp del saber necessari —com el pa—, que cal conrear amb passió i expertesa. També, que és del tot sensat seguir la pròpia veu i no deixar-se portar per modes o pressions alienes. La coherència aquella d'algú que sap de veritat què és política. Que la terra et sigui lleu, company.

Mònica Rius Piniés (ORCID: 0000-0002-0151-923X)

Antoni Roca Rosell (ORCID: 0000-0003-1374-8432)